

ВОДИЧ ЗА ПЕДАГОГЕ И ПСИХОЛОГЕ

за рад са родитељима

Кораци ка доброј примени
електронских уређаја и ненасилној
комуникацији у онлајн окружењу



САДРЖАЈ

ВОДИЧ ЗА ПЕДАГОГЕ И ПСИХОЛОГЕ.....	3
ОСНОВА И УВОД.....	4
Дефинисање појма насиље на интернету.....	4
О истраживању.....	4
Дигитално насиље може да се испољава на различите начине.....	5
АКТИВНОСТИ ПРОГРАМА.....	6
ИСХОДИ ПРОГРАМА ЗА УЧЕНИКЕ И РОДИТЕЉЕ.....	6
РАДИОНИЦЕ.....	8
РАДИОНИЦА 1: КАКО СЕ НОСИТИ СА НАСИЉЕМ НА ИНТЕРНЕТУ, КОНФЛИКТИМА И АГРЕСИЈОМ.....	9
РАДИОНИЦА 2: ОСНАЖИТЕ ДЕЦУ ДА СЕ БОЉЕ НОСЕ СА ВРШЊАЧКИМ КОНФЛИКТИМА.....	15
РАДИОНИЦА 3: ПОМОЋ ДЕЦИ ДА СЕ НОСЕ СА РАЗЛИЧИТИМ ЕМОЦИЈАМА.....	19
РАДИОНИЦА 4: ПОМОЋ ДЕЦИ ДА СЕ ИЗБОРЕ СА ВРШЊАЧКИМ НАСИЉЕМ НА ИНТЕРНЕТУ.....	22
ЛИТЕРАТУРА.....	27

Педагошки завод Војводине

у сарадњи са

Покрајинским секретаријатом за образовање, прописе, управу и националне мањине – националне заједнице

Пројекат „Безбедност на интернету – превенција и едукација“

Аутор: Загорка Маринковић, педагошкиња

ВОДИЧ ЗА ПЕДАГОГЕ И ПСИХОЛОГЕ

Водич је намењен педагозима и психолозима у њиховом раду са родитељима, јер се кроз досадашњу праксу показало да велики број испитаних родитеља не уме да препозна насиље на интернету, нити има одређена потребна сазнања како би заштитили своју децу.

Насиље преко интернета представља ситуације кад је дете или тинејџер изложено нападу другог детета, тинејџера или групе деце, посредством интернета или мобилног телефона.

Дигитално насиље укључује било какав облик слања порука путем интернета или мобилних телефона. Има за циљ повређивање, узнемиравање или било какво друго наносење штете детету, младом или одраслом човеку који не може да се заштити од таквих поступака.

Програмом „Кораци ка доброј примени електронских уређаја и ненасилној комуникацији у онлајн окружењу" су испланиране четири теме/радионице за обрађивање током седница Савета родитеља и родитељских састанака, у трајању једног наставног часа, које се могу распоредити сходно могућностима и у складу са школским програмом и годишњим планом рада. Препорука је да се са родитељима обраде минимум две теме по свом избору.

ОСНОВА И УВОД

Дефинисање појма насиље на интернету

Под појмом насиље на интернету (дигитално насиље) у истраживању у оквиру пројекта „Безбедност на интернету – едукација и превениција“ подразумева се понашање појединца или групе приликом коришћења електронских уређаја (мобилног телефона, рачунара, камере, платформе за игру и слично), које се понавља и које има за циљ да некога уплаши, наљути, увреди или осрамоти. У наставку овог акционог плана и превентивног васпитно-образовног програма „Кораци ка доброј примени електронских уређаја и ненасилној комуникацији у онлајн окружењу“ користиће се исти појам.

Едукативни материјал за родитеље креиран је тако да се упознају са појмом и врстама насиља на интернету, да их представи на такав начин да ће родитељи након реализованих радионица моћи да препознају насиље на интернету.

Дигитално насиље и злостављање је злоупотреба информационих технологија која може да има за последицу повреду друге личности и угрожавање достојанства и остварује се слањем порука (ширење неистина), слањем лажних фотографија електронском поштом, СМС-ом, ММС-ом, путем веб-сајта (*web site*), четовањем, укључивањем у форуме, друштвене мреже и сл. (<https://cuvamte.gov.rs/шта-је-насиље/дигиталнонасиље/>).

О истраживању

Циљ истраживања „Насиље на интернету у основним школама у Војводини из перспективе ученика и родитеља“ је испитивање родитеља и ученика основних школа са територије АП Војводине у вези са њиховим искуствима са насиљем на интернету и њиховим ставовима о тој врсти насиља, као и о могућностима заштите од насиља на интернету.

Резултати обављеног истраживања показују да око две трећине анкетираних ученика (76,7%) и значајно већи проценат родитеља (86,6%) исказују несигурност у процени у вези са доживљавањем насиља на интернету.

Када су у питању поједини облици насиља на интернету, искуства ученика показују да се најчешће јављају у петом разреду, док се према искуству родитеља најчешће дешавају њиховој деци/детету у седмом разреду.

Према платформи „Чувам те“ најраспрострањенији облици насиља на интернету су претње, узнемиравање, уцењивање, злоупотреба туђих личних података и/или фотографија, прављење и коришћење лажних профила, сексуално злостављање путем интернета, децја порнографија, говор мржње, различите преваре путем интернета, итд.

Дигитално насиље може да се испољава на различите начине

- постављање узнемирујућих, увредљивих или претећих порука, слика или видео-снимака на туђе профиле, СМС-ом, инстант порукама, имејлом, остављање на чету;
- снимање и дистрибуција слика, порука и материјала сексуалног садржаја;
- узнемиравање телефонским позивима;
- лажно представљање, коришћење туђег идентитета;
- недозвољено саопштавање туђих приватних информација, лажних оптужби или гласина о другој особи на профилима друштвених мрежа, блоговима итд;
- промена или крађа лозинки;
- слање вируса;
- исмевање у онлајн причаоницама и на интернет форумима, непримерено коментарисање туђих слика, порука на профилима, блоговима;
- игнорисање, искључивање, подстицање мржње.

Дигитално насиље је најраспрострањеније међу млађим генерацијама, али дешава се и да одрасле особе врше насиље над децом – малтретирају их или прогањају уз помоћ интернета. Одрасле особе (сексуални предатори или насилници) могу лажно да се представљају на интернету и тако уђу у комуникацију са децом и младима, а све у циљу да их сексуално злоупотребе. У том случају говоримо о сексуалном насиљу или сексуалној злоупотреби путем интернета - *грумлинг* и *секстинг* - слање и шеровање садржаја са експлицитним сексуалним садржајем на друштвеним мрежама или интернету.

Овом приликом желимо да се подсетимо основних задатака школе: материјални, функционални и васпитни задатак.

- Материјални задатак се односи на усвајање знања, овладавање потребним вештинама и навикама ради успешне примене знања у пракси,
- функционални задатак се односи на развитак темељних психофизичких способности на којима се заснива даљи напредак појединца,
- док се васпитни задатак односи на изграђивање и обликовање човека као људског бића, његовог погледа на живот и свет, чулног и вољног живота, свих позитивних особина личности и карактера.

Издајамо улогу и значај васпитне функције школе, јер управо ова функција чини основу социјализације појединца у друштвеној заједници. Она омогућава обликовање појединца и усвајање система вредности одређеног друштвеног уређења а на основу којег даље појединац несметано функционише.

Превентивни васпитно-образовни програм „Кораци ка доброј примени електронских уређаја и ненасилној комуникацији у онлајн окружењу“ има за циљ успостављање превентивних активности школе.

АКТИВНОСТИ ПРОГРАМА:

- Информисање запослених у школама Војводине о резултатима истраживања о насиљу на интернету (дигитално насиље)
- Успостављање скупа активности директора школа у раду са родитељима, наставницима и ученицима које ће се редовно одвијати током школске године.
- Успостављање скупа активности педагошко-психолошких служби у раду са родитељима, наставницима и ученицима које ће се редовно одвијати током школске године.
- Успостављање скупа активности одељењских старешина и наставника у раду са родитељима и ученицима које ће се редовно одвијати током школске године.
- Успостављање скупа ученичких активности превенције дигиталног насиља које ће се редовно одвијати током школске године.

ИСХОДИ ПРОГРАМА ЗА УЧЕНИКЕ И РОДИТЕЉЕ

- Сазнаће шта је то вршњачко насиље;
- Сазнаће које су врсте вршњачког насиља;
- Разумеће улоге унутар вршњачког система у којем се дешава насиље;
- Научиће стратегије за превенцију вршњачког насиља;
- Сазнаће о корисним аспектима примене дигиталних уређаја;
- Сазнаће шта је то насиље на интернету и који су његови облици;
- Сазнаће шта деца могу да ураде ако доживе вршњачко насиље;
- Сазнаће на који начин деца могу да избегну вршњачко насиље;
- Сазнаће на који начин треба да се понашају ако се десило насиље или се управо дешава;
- Сазнаће како укључити одрасле;
- Сазнаће како можемо бити пријатељ особи која трпи вршњачко насиље;

- Сазнаће како треба помоћи и одговорити на насиље на интернету као родитељ;
- Сазнаће како треба деловати против насиља на интернету;
- Разликоваће вршњачко насиље и конфликт;
- Родитељи ће сазнати како да препознају осећања свог детета, односно ученици ће сазнати како да препознају своја осећања;
- Родитељи ће сазнати како да помогну детету када има вршњачки конфликт;
- Родитељи ће сазнати како да комуницирају о томе шта је детету потребно у тешким ситуацијама;
- Родитељи ће сазнати како одржати отворену комуникацију са дететом;
- Родитељи ће сазнати како треба да се регулишу емоције код деце;
- Родитељи ће се упознати са својом улогом у емоционалној регулацији код деце;
- Родитељи ће научити како да смире дете;
- Родитељи ће научити стратегије регулације емоција које могу заједно вежбати са децом;
- Сазнаће које су разлике између деце која врше насиље на интернету и деце која трпе насиље на интернету;
- Разумеће зашто се деца не поверавају у вези са насиљем на интернету;
- Сазнаће како треба деловати против насиља на интернету;
- Сазнаће где могу да пријаве и коме да се обрате кад дође до насиља;
- Родитељи ће сазнати како најбоље да заступају своје дете;
- Упознаће кораке за умрежавање и сарадњу родитеља и школе;

РАДИОНИЦЕ



**РАДИОНИЦА 1: КАКО СЕ НОСИТИ СА НАСИЉЕМ НА ИНТЕРНЕТУ,
КОНФЛИКТИМА И АГРЕСИЈОМ
ТЕМА: ВРСТЕ НАСИЉА**

ЦИЉ: Упознавање родитеља са појмом електронског/дигиталног насиља као све чешћег, ако не и најдоминантнијег вида насиља и препознавање његових облика и карактеристика.

ПОСТУПАК САЗНАВАЊА:

- разликовање облика насилног понашања према врсти и интензитету
- препознавање актера који се укључују у решавање случајева насиља, зависно од интензитета
- упознавање и подстицање учесника да размишљају посебно о електронском/дигиталном насиљу, његовим облицима и последицама

МАТЕРИЈАЛ: - картице – врсте насиља по нивоима/интензитету

ТРАЈАЊЕ: 45 минута

АКТИВНОСТ 1: Најава садржаја данашње радионице и краћа дискусија. Водитељ поздравља учеснике. Разговор започиње, пита их о насиљу - шта јесте, а шта није насиље, који су облици и врсте насилног понашања и како их препознати. Краћа дискусија, по потреби.

Трајање: 10 минута

АКТИВНОСТ 2: Рад по групама – свака група добија картице са облицима и конкретним видовима насиља, али неразврстаним по нивоима (исећи сваку колону посебно, без ознаке нивоа – групе добијају по 15 картица и три табеле у које треба да разврстају картице, прилог 1 и 2 - Картице – врсте насиља по нивоима/интензитету)

2.1. Задатак сваке групе је да групише дате облике насиља у три нивоа – према интензитету - и да напише предлоге ко све треба да се укључи и реагује код сваког нивоа уоченог насиља. Затим се одговори упореде са табелом која се налази у прилогу - уз краћу дискусију.

2.2. Питања за дискусију: Да ли је било тешко разврстати облике насилништва по нивоима? Да ли мислите да међу ученицима постоји свест о томе који све облици понашања се могу сврстати у насилништво? А међу наставницима, родитељима и запосленима?

Трајање: 20 минута

АКТИВНОСТ 3: Дискусија о електронском/дигиталном насиљу и агресији код деце

3.1. Шта мислите о примерима са разних нивоа везаним за дигитално насиље? Да ли бисте имали нешто да додате? Да ли мислите да су нивои добро дефинисани, према вашем искуству?

Трајање: 15 минута

3.2. Препоруке за РОДИТЕЉЕ

- Проводите време са децом, у заједничким активностима на дигиталним уређајима/интернету.
- Континуирано радите на унапређивању властитих, као и дигиталних вештина свог детета.
- Креирајте разумна правила и временска ограничења по питању коришћења дигиталних уређаја. Придржавајте их се доследно!
- Упознајте се са потенцијалним ризицима на интернету. Упознајте своје дете шта је добро а шта лоше у вези са интернетом (разумеће ако му објасните на прикладан начин).
- Постарајте се да дете не дели било какве личне податке путем интернета. Не делите ни ви његове личне податке у јавном простору!
- Поштујте узрасна ограничења за коришћење платформи и сервиса на интернету.
- Бирајте за дете узрасно примерене дигиталне садржаје, апликације, видео игре (нпр. претраживаче за децу).
- Будите осетљиви на промене у понашању свог детета које би могле указивати на то да је изложено неком од ризика на интернету.
- Изградите однос узајамног поверења са дететом, охрабрите га да вам се обрати увек када га нешто на интернету уплаши, узнемири или забрине...
- Користите родитељску контролу, подешавања приватности и друге мере техничке заштите детета током коришћења интернета

АКТИВНОСТ 4: Домаћи задатак

- Брошура за родитеље - Сазнајте о ризицима и могућностима које интернет пружа (<https://digitalni-vodic.ucpd.rs/resursi/>)
- Приручник за родитеље: Шта је данас било у школи (2011)

Прилог 1 и 2 - Картице – врсте насиља по нивоима/интензитету

(Преузето и модификовано из Приручника за примену посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама, Република Србија, Министарство просвете 2009)

ОБЛИЦИ ПОНАШАЊА – 1. НИВО (НАЈМАЊИ ИНТЕНЗИТЕТ)

ОДГОВОРТИ: Ко се укључује у решавање случаја?

ФИЗИЧКО НАСИЉЕ	ЕМОЦИОНАЛНО - ПСИХИЧКО НАСИЉЕ	СОЦИЈАЛНО НАСИЉЕ	СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ И ЗЛОУПОТРЕБА	НАСИЉЕ ЗЛОУПОТРЕБОМ ИНФОРМАЦИОНИХ ТЕХНОЛОГИЈА

ОБЛИЦИ ПОНАШАЊА – 2. НИВО (СРЕДЊИ ИНТЕНЗИТЕТ)

ОДГОВОРТИ: Ко се укључује у решавање случаја?

ФИЗИЧКО НАСИЉЕ	ЕМОЦИОНАЛНО - ПСИХИЧКО НАСИЉЕ	СОЦИЈАЛНО НАСИЉЕ	СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ И ЗЛОУПОТРЕБА	НАСИЉЕ ЗЛОУПОТРЕБОМ ИНФОРМАЦИОНИХ ТЕХНОЛОГИЈА

ОБЛИЦИ ПОНАШАЊА – 3. НИВО (НАЈВЕЋИ ИНТЕНЗИТЕТ)

ОДГОВОРТИ: Ко се укључује у решавање случаја?

ФИЗИЧКО НАСИЉЕ	ЕМОЦИОНАЛНО - ПСИХИЧКО НАСИЉЕ	СОЦИЈАЛНО НАСИЉЕ	СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ И ЗЛОУПОТРЕБА	НАСИЉЕ ЗЛОУПОТРЕБОМ ИНФОРМАЦИОНИХ ТЕХНОЛОГИЈА

Картице - први ниво

Исећи 5 картица на којима су представљени облици из сваке врсте насиља

На првом нивоу, по правилу, активности предузима самостално одељењски старешина, наставник, односно васпитач, у сарадњи са родитељем, у смислу појачаног васпитног рада са васпитном групом, одељењском заједницом, групом ученика и индивидуално. Изузетно, ако се насилно понашање понавља, ако васпитни рад није био делотворан, ако су последице теже, ако је у питању насиље и злостављање од стране групе према појединцу или ако исто дете и ученик трпи поновљено насиље и злостављање за ситуације првог нивоа, установа интервенише активностима предвиђеним за други, односно трећи ниво.

Физичко насиље	Емоционално / психичко насиље	Социјално насиље	Сексуално насиље и злоупотреба	Насиље злоупотребом информационих технологија
ударање чврга, гурање, штипање, гребање, гађање, чупање, уједање, саплитање, шутирање, прљање, уништавање ствари...	исмејавање, омаловажавање, оговарање, вређање, ругање, називање погрдним именима, псовање, етикетирање, имитирање, „прозивање“ ...	добацивање, подсмевање, игнорисање, искључивање из групе или фаворизовање на основу социјалног статуса, националности, верске припадности, насилно дисциплиновање, ширење гласина...	добацивање, псовање, ласцивни коментари, ширење прича, етикетирање, сексуално додиривање, гестикалација..	узнемиравајуће „зивкање“, слање узнемиравајућих порука СМС-ом, ММС-ом, путем веб-сајта...

Картице - други ниво

Исећи 5 картица на којима су представљени облици из сваке врсте насиља.

На другом нивоу, по правилу, активности предузима одељењски старешина, односно васпитач, у сарадњи са педагогом, психологом, тимом за заштиту и директором, уз обавезно учешће родитеља, у смислу појачаног васпитног рада. Уколико појачани васпитни рад није делотворан, директор покреће васпитни поступак и изриче васпитну меру, у складу са Законом.

Физичко насиље	Емоционално / психичко насиље	Социјално насиље	Сексуално насиље и злоупотреба	Насиље злоупотребом информационих технологија
шамарање, ударање, гажење, цепање одела, „шутке“, затварање, пљување, отимање и уништавање имовине, измицање столице, чупање за вши и косв...	уцењивање, претње, неправедно кажњавање, забрана комуницирања, искључивање, одбацивање, манипулисање...	сплеткарење, игнорисање, неукључивање, неприхватање манипулисање, експлоатација, национализам...	сексуално додиривање, показивање порнографског материјала, показивање интимних делова тела, свлачење...	огласи, клипови, блогови, злоупотреба форума и четовања, снимање камером појединаца против њихове воље, снимање камером насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика...

Картице - трећи ниво

Исећи 5 картица на којима су представљени облици из сваке врсте насиља.

На трећем нивоу, активности предузима директор са тимом за заштиту, уз обавезно ангажовање родитеља и надлежних институција (центар за социјални рад, здравствена установа, полиција и друге институције). Уколико присуство родитеља није у најбољем интересу ученика, тј. може да му штети, угрози његову безбедност или омета поступак у установи, директор обавештава центар за социјални рад, односно полицију. На овом нивоу обавезан је интензиван васпитни рад са учеником и покретање васпитно-дисциплинског поступка и изрицање мере, у складу са Законом. Ако је за рад са учеником ангажована и друга институција, установа остварује сарадњу са њом и међусобно усклађују активности.

Физичко насиље	Емоционално / психичко насиље	Социјално насиље	Сексуално насиље и злоупотреба	Насиље злоупотребом информационих технологија
туча, дављење, бацање, проузроковање опекотина, ускраћивање хране и сна, излагање ниским температурама, напад оружјем...	заstraшивање, уцењивање, рекетирање, ограничавање кретања, навођење на коришћење психоактивних супстанци, укључивање у секте, занемаривање...	претње, изолација, одбацивање, терор групе над појединцем/ групом, дискриминација, организовање затворених група (кланова), национализам, расизам...	завођење од стране одраслих, подвођење, злоупотреба положаја, навођење, изнуђивање и принуда на сексуални чин, силовање, инцест...	снимање насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика, дечија порнографија...

РАДИОНИЦА 2: ОСНАЖИТЕ ДЕЦУ ДА СЕ БОЉЕ НОСЕ СА ВРШЊАЧКИМ КОНФЛИКТИМА

ТЕМА: ПОРОДИЧНА ПРАВИЛА ЗА БЕЗБЕДНО И ПАМЕТНО КОРИШЋЕЊЕ ИНТЕРНЕТА

ЦИЉЕВИ :

- Подстицање свести о безбедности коришћења интернета
- Указивање на насиље као на угрожавање личног простора

ИСХОДИ: Након завршене радионице родитељи:

- Могу активно да посредују у коришћењу дигиталних уређаја/интернета од стране детета.
- У стању су да заједно са дететом формулишу породична правила за безбедно и паметно коришћење интернета.
- Могу да процене личну добит од обуке и дигиталне вештине које би требало да унапреде како би интернет учинили безбеднијим окружењем за дете.

ТРАЈАЊЕ: 45 мин

АКТИВНОСТ 1: Најава садржаја радионице и краћа дискусија (досадашње искуство). Водитељ поздравља учеснике. Пита их да ли су до сада примењивали неке техничке мере заштите и каква су им искуства? Да ли су научили или открили нешто ново што би желели да поделе са групом? Да ли су се можда сусрели са неким потешкоћама које су успели или нису успели самостално да превазиђу?

Трајање: 5 минута

АКТИВНОСТ 2: Породична правила за безбедно и паметно коришћење интернета – групни рад на задатку и дискусија.

2.1. Задатак за учеснике: у групама треба да формулишу породична правила која ће родитељима помоћи да успоставе добре границе (важне у свим аспектима живота, а поготову када је реч о дететовом коришћењу дигиталних уређаја) и допринети здравијем коришћењу дигиталних уређаја код свих чланова породице, али првенствено код деце. Свака група треба да залепи стикере са правилима на пано.

Приликом формулисања правила, руководе се следећим питањима (одштампати правила за рад у групи):

1. Где (на којим местима) не би требало дозволити деци да користе дигиталне уређаје?
2. Када (у које време) не би требало дозволити деци да користе дигиталне уређаје?
3. У којим ситуацијама не би требало дозволити деци да користе дигиталне уређаје?
4. На које све начине родитељи могу да успоставе баланс између времена на дигиталним уређајима/интернету и без њега? Које су активности (без коришћења дигиталног уређаја) корисне и подстицајне за дете овог узраста?
5. За које активности дозволити деци коришћење дигиталних уређаја?
6. Шта значи бити учтив и пристојан приликом коришћења дигиталних уређаја?
7. Шта значи безбедно користити дигиталне уређаје?

Трајање: 15 минута

АКТИВНОСТ 3: Десет савета за родитеље – рад у групама, размена мишљења.

3.1. Свака група добија Прилог 1: Десет савета за родитеље у вези са коришћењем дигиталне технологије, одштампан на папиру А4 формата.

Групе имају задатак да пажљиво прочитају савете и да их, свако за себе, уреди по важности за безбедно и паметно коришћење технологије (да упишу број 1 на црти испред савета који сматрају најважнијим и тако редом до броја 10, који уписују испред савета који је, по њиховом мишљењу, најмање битан). Најпре размењују мишљења на нивоу

малих група. Свака група би требало да се усагласи барем око 3 савета са врха (најважније) и 3 са дна листе (најмање важно).

3.2. Представници група извештавају у пленуму како су поређали савете, да ли су се усагласили на нивоу групе. Уколико постоји неслагање, у вези са чим је... Водитељ је претходно написао савете (само наслове) на флипчарту и сада уписује оно што учесници износе (редне бројеве поред савета).

Трајање: 20 минута

АКТИВНОСТ 4: Домаћи задатак. Са децом погледати цртане филмове и разговарати о њима: Лепо понашање на интернету и Сарадња родитеља и деце у коришћењу интернета:

Трајање: 5 минута

- <https://digitalni-vodic.ucpd.rs/crtani-filmovi/>
- Водич за родитеље – Зауставимо дигитално насиље

ПРИЛОГ 1

ДЕСЕТ САВЕТА ЗА РОДИТЕЉЕ У ВЕЗИ СА КОРИШЋЕЊЕМ ДИГИТАЛНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ

1. КОРИСТИТЕ ТЕХНОЛОГИЈУ ЗА КОМУНИКАЦИЈУ - Повежите се и разговарајте са родбином путем видео-чета. Ако сте на путу, прочитајте детету причу пред спавање преко телефона или таблета. Заједно са дететом шаљите имејлове рођацима и пријатељима са којима се ретко виђате (нпр. живе у иностранству).
2. КОРИСТИТЕ ТЕХНОЛОГИЈУ КАО ОРУЂЕ - Снимите занимљиве ситуације или важне догађаје вашим паметним телефоном или таблетом и заједно направите слајдшоу помоћу неког дигиталног алата. Гледајте са дететом оно што њега занима (нпр. кратак видео ерупције вулкана или упутство како нешто може да се направи). Користите калкулатор како бисте израчунали колико новца вам је потребно да купите неколико играчака. Користите апликацију за повећавање (лупу) да бисте гледали ситне детаље у природи. Слушајте музику за децу на паметном телефону. Користите онлајн речник да бисте пронашли значење непознате речи или речи страног језика.
3. АКТИВНО УЧЕСТВУЈТЕ... - Одуприте се искушењу да технологију користите као „бемиситерку”. Уместо тога, користите је као начин повезивања са дететом.

Посећујте веб-сајтове и веб-претраживаче намењене деци, дигиталне библиотеке... Читајте или слушајте заједно дигиталну књигу, разговарајте са дететом о томе што сте читали/слушали, питајте га да упореди ликове из приче са особама из свог живота, смисли другачији завршетак приче... Играјте видео-игре заједно, питајте дете које су његове омиљене игрице и зашто. Гледајте научне видео-снимке заједно. Спроведите заједно експеримент по упутству са интернета.

4. **ПОБРИНИТЕ СЕ ЗА ТО ДА ДЕТЕ СВАКОДНЕВНО СТИЧЕ ИСКУСТВА КРОЗ ИГРУ** - Пре него што детету купите таблет или други дигитални уређај, будите сигурни у то да оно ужива у играма које не укључују дигиталне уређаје: грађење блоковима или друге конструкторске игре, креирање уметничких дела, читање сликовница и књига, драмске игре и игре на табли. Не заборавите да је учење кроз игру са вршњацима (у парку, на игралишту, у играоници, итд.) главни облик учења у децјем узрасту, као и то да је неструктурисана игра један од најважнијих покретача интелектуалног, емоционалног, социјалног и физичког развоја детета.
5. **ПОСТАВИТЕ ГРАНИЦЕ И ПРИДРЖАВАЈТЕ ИХ СЕ** - Као што су претходне генерације постављале границе за гледање телевизије, тако данашњи родитељи постављају границе по питању количине дететовог времена испред екрана (телевизора, рачунара, таблета или мобилног телефона), садржаја, начина и контекста у којем их користи. Колико времена дневно? Када? Да ли онда када је вама потребно фокусирано време за нпр. плаћање рачуна? Или када је дете окупирано неком креативном активношћу? Успоставите своје породичне границе за коришћење технологије и будите доследни.
6. **БУДИТЕ КРИТИЧНИ ЗА ДОБРОБИТ СВОГ ДЕТЕТА** - Обратите пажњу на оцену дигиталног садржаја (нпр. ПЕГИ ознаку видео-игре), али запамтите да они који га оцењују немају увид у специфичне потребе и интересовања вашег детета! Ако се одлучите за време испред екрана, прегледајте шта је дете гледало и гледајте заједно са њим како бисте му помогли да разуме оно што види. Размотрите корисност апликација које изаберете – да ли су интерактивне и да ли подстичу креативност, иновативност и решавање проблема? Користите апликације заједно са дететом како бисте могли да донесете добру одлуку. Направите свестан избор.
7. **НЕ ДОЗВОЛИТЕ ДА ВАМ ТЕХНОЛОГИЈА СТАНЕ НА ПУТ ЗАЈЕДНИЧКИМ АКТИВНОСТИМА** - Породични оброци су одлично време за разговор, размену дневних догађања и успостављање блискости. Вожња аутомобилом је право време за причање, певање и играње игара, у мери у којој не омета возача. Заједничко припремање obroka, не само што утиче на квалитет односа, већ пружа могућност вашем детету да активно користи математику и развија језичке способности. Размислите, технологија или драгоцено време када је породица заједно?
8. **БУДИТЕ МОДЕЛ ЗА ЗДРАВО ПОНАШАЊЕ** - Да ли свакодневно водите дуге разговоре путем мобилног телефона или свако вече сатима гледате телевизију или филмове? Да ли је телевизор укључен у позадини, чак и када га нико не гледа? Држите ли свој мобилни телефон на столу за време ручка? Да ли играте онлајн игре

до поноћи? Размислите о томе какав сте модел свом детету у коришћењу технологије. Деца много боље уче посматрањем понашања одраслих, него када их директно подучавате (говорите им шта треба да раде).

9. У РЕДУ ЈЕ РЕЋИ НЕ - Процените шта је најбоље за вашу породицу и запамтите: технолошке компаније вам се рекламирају као потрошачу, тако да – будите паметни. Будите промишљени у вези са одлуком о томе да ли ћете и на који начин додати технологију у дан свог детета.
10. БУДИТЕ ПАМЕТНИ, БУДИТЕ БЕЗБЕДНИ - Обратите пажњу на поставке приватности на дигиталним уређајима које користи дете. Поштујте правила у вези са доњом узрасном границом за коришћење и објављивање фотографија деце јавно (дељење). Поделите са пријатељима и породицом своја правила о објављивању информација о детету на друштвеним медијима. Обезбедите да из вртића или школе траже вашу дозволу пре објављивања фотографија вашег детета на друштвеним мрежама или веб-страницама.

РАДИОНИЦА 3: ПОМОЋ ДЕЦИ ДА СЕ НОСЕ СА РАЗЛИЧИТИМ ЕМОЦИЈАМА **ТЕМА: СВЕСТ О СОПСТВЕНОМ НАСИЛНОМ ПОНАШАЊУ И БЕСУ**

ЦИЉ: Упознавање са начинима индивидуалног и групног реаговања на насиље.

ИСХОДИ:

- Освешћено је сопствено насилно понашање.
- Учесници код себе препознају како/када постају љути/бесни, шта је „окидач“ за њихов бес.

ПОСТУПАК САЗНАВАЊА:

- препознавање беса код деце изазваног насилним понашањем
- шта нам љутња „говори“ и како деца могу лако упасти у замку сопственог беса.
- препознавање колико деца учествују у насилним ситуацијама

МАТЕРИЈАЛ: Табла за писање и креде (или маркери и велики папири за писање, самолепљиви стикери)

ТРАЈАЊЕ: 45 минута

АКТИВНОСТ 1: Водитељ поздравља родитеље и наводи их да размисле да ли ангажовањем воље деца могу да смање своју реакцију беса.

1.1. Може им испричати један пример:

„Извиђачи су отишли на камповање. Марко је са још пар другара подизао шатор. Никако им није ишло, пошто је ово нови модел шатора и никада га нису раније видели. Када је све било скоро готово, Блажа је, случајно пролазећи, оборио један колац и шатор се сручио. Марко се јако наљутио, викао је на Блажу, вређао га, чак је и замахнуо да га удари.” Можете навести и други пример везан за школско окружење: неспоразум око удварања туђој девојци или трач да је Блажа рекао нешто за Марка, а да он то уствари није рекао...

1.2. Водитељ пита учеснике: „Шта мислите, како би све Блажа након оваквог Марковог понашања, могао да реагује?” Краћа дискусија. Родитељи, свако за себе, излиставају на стикере осећања и емоције које код деце могу овакве ситуације да изазову. Водитељ их лепи на таблу и води дискусију. Користи их за следећу активност.

Трајање 10 минута

АКТИВНОСТ 2: Водитељ уводи родитеље у проблем и приказује шему на табли.

2.1. **Мала теорија:** Водитељ каже да се наша љутња обично јавља у односу са другим људима - неко је нешто урадио /рекао или није урадио /рекао што нас је“повредило”, „угрозило”, „учинило неправду”, те љутња настаје као реакција на „могућу штету”. Она некада може бити примерен одговор на реалну претњу и омогућава нам да започнемо одбрану онда када смо нападнути, али некада љутња може измаћи контроли и подстицати деструктивне облике понашања. Међутим, различите особе у истим ситуацијама могу имати различите емоције. Питање је зашто је то тако? Један од одговора је да се одређене емоције појављују у зависности од тога како разумемо одређену ситуацију. Шема је следећа:

Догађај (ситуација) → Наше разумевање ситуације → Емоционалне реакције

Уколико је наше разумевање ситуације одређено доживљајем да смо нападнути (наша сигурност, безбедност или пак наше самопоштовање или уважавање од других...) љутња се често јавља као реакција. Међутим, некада то није реална претња, него ми нечије понашање доживљавамо као такво.

Трајање: 10 минута

АКТИВНОСТ 3:

Примери дигиталног насиља, реакције и осећања

3.1. Родитељима поделити стикере и рећи им да свако за себе размисли и напише на стикеру по једну реченицу коју је чуо/прочитао, а која је, по њему/њој представљала дигитално насиље. То може бити и кратак опис неке радње која је везана за дигитално насиље – нешто што су лично доживели или нешто што се десило неком другом или њиховој деци.

3.2. Када родитељи заврше, лепе стикере на пано. Водитељ, након краћег прегледа, издваја поједине реченице или описе, прочита их и поставља питања:

- Шта мислите, колико често се може видети овако нешто?
- Како се осећа особа којој је упућена оваква реченица и/или понашање? (подстаћи учеснике да наводе сва могућа осећања – стид, разочарење, бес... чега год се сете...)
- Шта мислите, зашто то ради особа која је то написала/урадила?
- Да ли треба пријавити или испричати неке ако нешто овакво доживимо или знамо да је неко наш нешто овако доживео/ла?
- Кома се треба јавити?

На крају се да кратак закључак о потреби препознавања и реаговања на електронско/дигитално насиље.

Трајање: 25 минута

АКТИВНОСТ 4: Домаћи задатак.

Са децом погледати кратак филм едукативног карактера „Порука“ и разговарати о њему; лепо понашање на интернету и сузбијање беса.

- ▶ Водич за родитеље - „Бирај речи, хејт спречи“ (Теленор, Уницеф, Министарство просвете РС)
- ▶ Бирај речи, хејт спречи – промо спот – одлично за децу петог и шестог разреда

НЕКИ РЕСУРСИ:

- СОС телефон МПНТР за пријаву насиља
0800-200 201
- Национална дечија линија (0800 123456 /0800 116111)
- www.kliknibezbedno.rs

- Нет патрола www.netpatrola.rs
- Подручне полицијске управе, дежурне службе
- Одељење за борбу против ВТК, Више јавно тужилаштво у Београду, Савска 17а, Београд
- Одељење за борбу против високотехнолошког криминала, МУП Србије писаним путем, доласком у просторије или слањем поруке на електронску пошту: childprotection@mup.gov.rs

РАДИОНИЦА 4: ПОМОЋ ДЕЦИ ДА СЕ ИЗБОРЕ СА ВРШЊАЧКИМ НАСИЉЕМ НА ИНТЕРНЕТУ

ТЕМА: НАСИЉЕ – ПОЈАМ, ВРСТА И АКТЕРИ У НАСИЛНИМ СИТУАЦИЈАМА

ЦИЉЕВИ:

- Упознавање са појмом и врстама насиља.
- Разумевање фактора који утичу на појаву насиља.
- Указивање на актере ситуације насиља: особа која врши, особа која трпи и особа која посматра насиље.
- шире сагледавање конфликта, њихово боље разумевање.

ИСХОДИ:

- Освешћивање комплексности појаве – вршњачко насиље,
- Уочавање и развој вештина потребних у процесу разраде, трансформације конфликта,
- Упознавање са карактеристикама актера у ситуацијама у којој има насиља.

МАТЕРИЈАЛ: Табла за писање, А4 папир, фломастери, селотејп трака, маказе, креда.

ТРАЈАЊЕ: 45 минута

АКТИВНОСТ 1: Водитељ поздравља родитеље и представља им игрицу упознавања коју ће играти.

1.1. Игрица - **ВЕРОВАЛИ ИЛИ НЕ**

Учесници треба да поред свог имена кажу 3 ствари о себи од којих једна није тачна. Остали погађају шта је тачно, а шта не о учеснику који се представља.

Трајање 10 минута

АКТИВНОСТ 2: Водитељ уводи родитеље у појмове који ће покушати да дефинишу прво самостално, а после на нивоу групе кроз дискусију.

2.1. ШТА ЈЕ НАСИЉЕ? АСОЦИЈАЦИЈЕ НА РЕЧ КОНФЛИКТ?

Вртлог идеја на тему насиља. Позвати родитеље да кажу асоцијације (осећања, особине, радње) у вези са насиљем и шта им прво падне на памет када чују реч „конфликт“. Водитељ записује асоцијације. Након излиставања асоцијација, водитељ пружа прилику учесницима који то желе да прокоментаришу своју асоцијацију или поставе питање у вези са асоцијацијом која није њихова.

Користећи неке од њихових „одговора“ и додајући још неке елементе, објашњава учесницима шта је то конфликт користећи текст (у Додатку радионице) о конфликтима и предусловима за њихово мирно решавање.

2.2. Поделити учеснике у 4 групе. Свака група треба да креира неку врсту дефиниције појмова „НАСИЉЕ“ и „КОНФЛИКТ“ на основу излистаних асоцијација (могу се додати још неке речи и појмови), као када би то морали да објасне неке ко никада није чуо за тај појам (нпр. ванземаљцима...).

2.3. У пленуму групе представљају своје дефиниције. Следи дискусија:

- Како је функционисао рад у групама?
- Да ли је било неслагања? Око чега?
- Да ли их је нечији став изненадио или навео на размишљање?
- Да ли смо пропустили да кажемо нешто важно о насиљу? Ко врши, а ко трпи насиље?
- Има ли још актера који су у некој другој улози?
- Зашто се свако од њих баш тако понаша тј. реагује баш на тај начин у

датој ситуацији?

- Шта може да се уради другачије?

Свака група презентује пример на ком је радила и закључке. Водитељ отвара простор учесницима за питања и дискусију.

Трајање 25 минута

АКТИВНОСТ 3: Водитељ даје дефиницију насиља коју предлаже програм „Школа без насиља“. Наводи 6 врста насиља: физичко, вербално, психичко, социјално, електронско и сексуално.

3.1. **ЉУДСКИ ЧВОР** – заједничка игра. Водитељ даје упутства и наводи сврху игре.

Сву учесници формирају круг и крећу се према центру затворених очију и руку подигнутих испред себе. Сваки учесник/ца треба да се ухвати за руку са неким, и то и једном и другом руком (не мора за исту особу), а да при том не отвара очи. Када су сви учесници ухватили некога за руку (за шаку, не за лакат/ подлактицу...), водитељ позива учеснике да отворе очи. Тада исход "чвора" треба да се разреши, да се учесници отпетљају, а да при том не пуштају руке.

Трајање 10 минута

АКТИВНОСТ 4: Домаћи задатак.

Са децом погледати филм „Реци НЕ“ и разговарати о њему.

- *Link - <https://mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2022/03/Vodic-za-primenu-revidiranih-indikatora-za-potencijalne-zrtve-trgovine-ljudima-1.pdf>*
- *www.netpatrola.rs*
- Нет патрола- Мисија Нет Патроле је заштита деце на интернету и уклањање штетног садржаја са интернет мреже.
- Безбедност деце на интернету – „Водич за децу“, Креативни центар

ДОДАТАК ЗА РАДИОНИЦУ

Од када постоји човечанство постоји насиље па и вршњачко. Насиље се односи на оне поступке и понашање према другоме којима намерно желимо некога да понизимо, увредимо, постидимо, заплашимо или повредимо.

Обично се наводи неколико облика насилничког понашања и злостављања:

- Вербално – називање погрдним именима, ругање, омаловажавање...
- Физичко – ударање, гурање, отимање и уништавање ствари...
- Социјално – оговарање, избегавање, игнорисање, ширење лажи и гласина...
- Психолошко – претећи погледи, гримасе, исмевање, ухођење, уцењивање...
- Сексуално – разни нивои физичког контакта (миловање, додиривање, загрљаји, присиљавање на сексуални однос...) који за једну од страна нису пожељни или за узраст нису адекватни.
- **Електронско насиље – претеће поруке, вређање, ширење гласина, уцене које једна особа или више њих упућује другоме користећи високу технологију(мобилни, интернет), лажно представљање и манипулисање особама.**

ПРИМЕРИ РИЗИКА:

- **Лака доступност профила**, тј. „отворени” профили чији садржај могу видети сви, без обзира на то да ли су онлајн пријатељи/це с власником/цом профила.
- **„Гомилање” пријатеља/ица**, како оних које познајемо, тако и оних које не познајемо.
- **Претерано „шеровање” информација** које могу довести у опасност власника/цу профила (праћење, уцењивање итд.).
- **Непримерени коментари, видео-снимци, фотографије** које друге особе остављају на нашим профилима или нам шаљу преко порука на друштвеним мрежама.
- **Крађа идентитета** остављањем поверљивих информација о личности на интернету/друштвеним мрежама.
- **Злоупотреба информација/фотографија** у циљу уцене, узнемиравања, ниподаштавања, застрашивања у виртуелном свету, од стране појединца/ке или групе.
- **Педофилија/лажно представљање.**

ДОДАТАК О КОНФЛИКТИМА И ЊИХОВО РЕШАВАЊЕ

Конфликти су појава у међуљудским односима, која може бити резултат: неспоразума, различитих вредности, супротстављених интереса, различитих виђења сопствених и туђих интереса, незадовољених потреба или нпр. неспособности у изражавању сопствених осећања и мишљења. Конфликти постоје у опхођењу са ближњима у свакодневном животу, али и унутар/између група и заједница.

Елементи конфликта би се могли свести на две групе појмова: групу елемената у конфликту који су обично видљиви или очигледни; и скуп ствари које на први поглед нису видљиве. Сликвито приказано ове две групе ствари би могле бити представљене као целина једне санте леда, где постоји мањи видљиви део (претње, уцене, привидни циљ, ставови, его, мржња, емоције, насиље, повод конфликта, неразумевање, љубомора, бес...) и неколико пута већи скривени део који је „под водом“ (предрасуде, страх), лична корист, подсвест, его, сујета, карактер човека, прави циљеви, жеља за променом, ставови, уверења, добра намера, немоћ, претходно искуство, емоције, социјализација, вредности, несигурност, љубомора, потребе, култура, снага, реални конфликт (узрок), унутрашњи конфликт, моћ...)

Разрада конфликта претпоставља комуникацију, анализу и разумевање свих или највећег дела претходно наведених елемената конфликта, при чему посебно приступ тзв. „доњем делу санте леда“ захтева пуно стрпљења, вештине, времена, снаге и храбрости.

Предуслови за ненасилно опхођење са конфликтима би се могли свести на:

- поштовање себе и других;

- спремност на слушање и разумевање;
- препознавање и задовољење потреба, без угрожавања других;
- сарадња;
- отвореност и критичност;
- спремност на преиспитивање сопственог понашања и сопствених ставова, (рад на себи) истрајност у процесу;
- машта, креативност, ужитак.

Није познат ни један модел или метода којом би се насиље на свом врхунцу дало тренутно зауставити насилним или ненасилним путем, обрасца једноставно нема.

Изградња комуникације, поверења и разумевања су процеси који захтевају времена, започињањем тих процеса можемо спречити насиље или га првобитно свести на низак ниво. Ненасиље није пасивност већ активно, конструктивно, креативно опхођење са конфликтима.

ЛИТЕРАТУРА

1. Закон о основама система образовања и васпитања. Сл. гласник РС, бр. 129/2021.
2. Кузмановић, Д, Златаровић, В., Анђелковић, Н, Жунић-Цицвари, Ј. Деца у дигиталном добу - Водич за безбедно и конструктивно коришћење дигиталне технологије и интернета: Графос, Ужице, 2019.
3. Кузмановић, Д, Лајовић, Б, Грујић, С. и Меденица Г. Дигитално насиље – превенција и реаговање. Београд: Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Педагошко друштво Србије, 2016.
4. Национална платформа за превенцијум насиља „Чувам те“
5. Попадић, Д. и Кузмановић, Д. Коришћење дигиталне технологије, ризици и заступљеност дигиталног насиља међу ученицима у Србији. Београд: Институт за психологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, 2013.
6. Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама. Београд: Министарство просвете Републике Србије, 2007.

<https://www.unicef.org/serbia/media/5771/file/Digitalno%20nasilje.pdf>

<https://www.unicef.org/serbia/media/5771/file/Digitalno%20nasilje.pdf>

https://www.unicef.org/serbia/media/10366/file/Deca_u_digitalnom_dobu.pdf

<https://cuvamte.gov.rs/>

https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Posebni_protokol_-_obrazovanje1.pdf